

Stručni rad

Starenje u očima mladih: Književnost, obrazovanje i oblikovanje stavova

Sonja Šare, mag.med.techn.,
Medicinska škola Ante Kuzmanića-Zadar, '
Sveučilište u Zadru
Izabela Grancarić, bacc.med.techn.
Opća bolnica Zadar

Sažetak:

Srednjoškolsko obrazovanje ima važnu ulogu u oblikovanju znanja, stavova i vrijednosti mladih, uključujući i njihove percepcije o starijoj životnoj dobi. Cilj ovoga istraživanja bio je ispitati stavove učenika srednjih škola prema osobama starije dobi te utvrditi ulogu nastavnih sadržaja, osobito književnosti, u oblikovanju tih stavova. U istraživanju je sudjelovalo 247 učenika srednjih škola i to 130 učenika medicinskog usmjerenja i 117 učenika gimnazije. Kao instrumenti korišteni su upitnik sociodemografskih podataka i Geriatric Attitudes Scale. Rezultati su pokazali da učenici medicinskog smjera iskazuju pozitivnije stavove prema starijima u odnosu na učenike gimnazijskog smjera. Statistički značajne razlike zabilježene su u tvrdnjama koje se odnose na percepciju društvene korisnosti, komunikacijske sposobnosti i životno iskustvo osoba starije dobi. Zaključuje se da su osobni kontakti s osobama starije dobi, profesionalna usmjerenost te nastavni sadržaji, osobito oni koji se obrađuju kroz književna djela važni čimbenici u formiranju stavova o starijima. Sustavno uključivanje tema starenja u obrazovni proces može doprinijeti razvoju empatije, međugeneracijske solidarnosti i kritičkog promišljanja o društvenim stereotipima.

Ključne riječi: starenje, adolescenti, srednjoškolsko obrazovanje, stavovi, književnost

1.Uvod

Književnost kao odraz društvenih normi, vrijednosti i stereotipa ima važnu ulogu u oblikovanju stavova čitatelja, osobito u formativnoj fazi adolescencije (1). Način na koji su osobe starije dobi prikazane u književnim djelima može značajno utjecati na percipiranje te populacije u stvarnom životu. Budući da se književna djela interpretiraju unutar obrazovnog sustava, osobito u srednjoškolskom kontekstu, posredno mogu pridonijeti oblikovanju stavova mladih o osobama starije životne dobi. Pritom se posebna pozornost posvećuje potencijalu tih prikaza za stvaranje pozitivnih, negativnih ili neutralnih stereotipa kod učenika. Primjeri iz djela autora kao što su Marin Držić, August Šenoa, Antun Gustav Matoš, Honoré de Balzac, Miguel de Cervantes, Fjodor M. Dostojevski, Dubravka Ugrešić i drugi pokazuju širok raspon prikaza starosti – od ismijavanja i marginalizacije do suosjećajnog i kompleksnog portretiranja. Likovi osoba starije dobi se u književnosti često prikazuju kroz stereotipne obrasce – kao škrti, zbunjeni, nemoćni ili dosadni – što može dovesti do pogrešnih generalizacija kod mladih čitatelja (2-16). S obzirom na to, smatrali smo važnim ispitati u kojoj mjeri književna djela posredno oblikuju stavove srednjoškolaca prema osobama starije dobi i pridonose li takvi prikazi razvoju predrasuda ili pak potiču empatiju i razumijevanje. Istraživanje se temelji na sadržajima književnih tekstova i ulomaka koji su dio obvezne ili izborne srednjoškolske literature, uzimajući u obzir i način njihove obrade s obzirom na vrstu srednjoškolskog programa. Naime, vidljive su strukturne razlike u ponuđenim tekstovima u programima obrazovanja medicinskih sestara opće njege i programa gimnazijskog usmjerenja kao i duljini poučavanja s obzirom na razlike u kurikulumu i trajanje obrazovanja. Tako se na osnovi odabranih autora udžbenika i različite pojavnosti djela po godinama učenja Hrvatskog jezika, a koje bi potencijalno mogle utjecati na percipiranje književnog otvara prostor za kritičko promišljanje o ulozi literature u obrazovanju i potrebi za osvještavanjem njezine moći u oblikovanju stavova prema marginaliziranim društvenim skupinama, uključujući osobe starije dobi.

2.Cilj rada

Glavni je cilj rada bio ispitati razlike u stavovima prema osobama starije životne dobi učenika gimnazijskog smjera i smjera za zanimanje medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege. Riječ je o presječnoj studiji u koju su uključeni učenici trećih i četvrtih razreda gimnazije i trećih, četvrtih i petih razrede medicinske škole. Specifični su ciljevi: ispitati razliku u stavovima s obzirom na suživot s osobama starije dobi, učestalost posjeta starijima i raspravu na nastavi o starosti i starenju nakon obrade izabranih književnih djela, ocjenu jesu li likovi u pričama percipirani kao pozitivni ili negativni.

3.Ispitanici i metode

Istraživanje je bilo dobrovoljno i anonimno i provodilo se metodom papir olovka. Za istraživanje je dobivena suglasnost Sveučilišta u Zadru KLASA:114-06/22-01/06 URBROJ:15-22-01. Za potrebe istraživanja se koristio Upitnik sociodemografskih čimbenika i Geriatric Attitudes Scala (za koju je dobivena suglasnost autora; Reuben, David B) koja se sastoji od 14 tvrdnji od kojih se 10 tvrdnji boduje obrnuto. Ukupni broj bodova je 70, a ispitanici s većim brojem bodova imaju pozitivnije stavove prema osobama starije dobi. Zastupljenost nastavnih sadržaja o osobama starije dobi, starosti i starenju ispitala se u udžbenicima za Hrvatski jezik. Korištena je deskriptivna statistika za kategorijalne varijable i prikazana je pomoću frekvencija i postotnih udjela. Deskriptivni podaci o pitanjima mjenim ljestvicom Liketrovog tipa s 5 odgovora prikazani su pomoću aritmetičkih sredina i standardnih devijacija te postotnih udjela pojedinih odgovora. Testiranje normalnosti distribucije izvršena je pomoću Kolmogorov-Smirnov i Shapiro-Wilk testa, kako bismo ustanovili na koji su način distribuirane promatrane varijable u istraživanju. Način distribuirane signifikantnosti provedene su Kolmogorov-Smirnov i Shapiro-Wilk testa, dakle ukoliko je signifikantnost za pojedinu kategoriju (faktor) veća od 0,05 ($p > 0,05$) radi se o normalnoj raspodjeli, a ukoliko je signifikantnost manja od 0,05 raspodjela je drugačija od normalne. Budući da je razina signifikantnosti manja od 0,05, može se konstatirati kako normalnost distribucije nije ustanovljena, te su se koristile neparametrijske statističke metode. Nadalje, putem Mann-Whitney U i Kruskal-Wallis H testa utvrđena je razlika s obzirom na promatrane pokazatelje u analizi. Za statističku obradu provedena je u programu SPSS Inc., inačica 26.0, Chikago, IL, SAD.

4.Rezultati

Istraživanjem je obuhvaćeno 247 ispitanika, učenika srednjih škola u Zadarskoj županiji, smjer medicinska sestra opće njege/medicinski tehničar opće njege bilo je 130 ispitanika oba spola te 117 ispitanika, također oba spola u gimnaziji. Stavovi ispitanika prema osobama starije dobi ispitani su prema odgovorima na gerijatrijskoj skali pri čemu aritmetička sredina iznosi $\bar{x} = 49,60$; uz $Sd = 6,354$; $Min = 27$; $Max = 66$.

Pogledaju li se podatci za *promatrane razrede* koje ispitanici pohađaju može se uočiti kako 17,0% ispitanika pohađa 3 razred, 63,2% pohađa 4 razred, dok 19,8% pohađa 5 razred. Razdioba ispitanika prema *spolu* pokazuje da je 23,9% je muškog spola, dok je 76,1% ispitanika ženskog spola. Nadalje, kod *obrazovnih smjerova* 47,4% ispitanika navodi gimnazijski smjer, dok 52,6% navodi medicinsku škola, kod *mjesta stanovanja* 34,4% ispitanika navodi selo, 57,9% navodi grad, dok 7,7% navodi otok. Na pitanje *stanuje li s Vama u kućanstvu osoba starije dobi* 14,6% ispitanika navodi da stanuju u kućanstvu s bakom i djedom, 14,6% navodi suživot samo s bakom, 1,2% navodi suživot s djedom, 1,2% navodi ostalo, dok njih 68,4% navodi ne stanuje u našem kućanstvu starija osoba. Za ispitanike koji ne stanuju u kućanstvu s osobom starije dobi kod pitanja *ako NE stanujete u kućanstvu s osobom starije dobi koliko često posjećujete neku stariju osobu (baka, djed, susjed, rodbina...) ili ako stanujete koliko*

često posjećujete ostale osobe starije dobi iz obitelji ili susjedstva 11,3% navodi svaki dan, 22,3% navodi jednom tjedno, 20,2% navodi dva do tri puta tjedno, 25,9% navodi jednom na mjesec, 13,0% navodi dva puta na mjesec, dok 7,3% navodi uopće ih ne posjećuju (tablica 1).

Tablica 1. Tablica sociodemografskih čimbenika

		N	%
Razred	3 razred	42	17,0%
	4 razred	156	63,2%
	5 razred	49	19,8%
	Ukupno	247	100,0%
Spol	M	59	23,9%
	Ž	188	76,1%
	Ukupno	247	100,0%
Obrazovni smjer	gimnazijski smjer	117	47,4%
	medicinska škola	130	52,6%
	Ukupno	247	100,0%
Mjesto stanovanja	selo	85	34,4%
	grad	143	57,9%
	otok	19	7,7%
	Ukupno	247	100,0%
Stanuje li s Vama u kućanstvu osoba starije dobi	baka i djed	36	14,6%
	baka	36	14,6%
	djed	3	1,2%
	ostalo	3	1,2%
	ne stanuje u našem kućanstvu starija osoba	169	68,4%
	Ukupno	247	100,0%
Ako NE stanujete u kućanstvu s osobom starije dobi koliko često posjećujete neku osobu sobu (baka, djed, susjed, rodbina...) ili ako stanujete koliko često posjećujete ostale osobe starije dobi iz obitelji ili susjedstva	svaki dan	28	11,3%
	jednom tjedno	55	22,3%
	dva do tri puta tjedno	50	20,2%
	jednom na mjesec	64	25,9%
	dva puta na mjesec	32	13,0%
	uopće ih ne posjećujem	18	7,3%
	Ukupno	247	100,0%

Analizom odgovora na pitanja: *tijekom srednje škole upoznao sam se s opisom osoba starije dobi, starenjem i starosti u literarnim djelima (iz predmeta Hrvatski jezik i književnost), na nastavi smo raspravljali posebno o procesu starosti i starenja kroz svakodnevne primjere, a koje smo upoznali kroz priče iz djela u predmetu Hrvatski jezik, jesu li likovi starijih osoba iz priča negativni, Imam osobno iskustvo u pružanju*

pomoći starijima (dom, bolnica, obitelj, volontiranje) može se uočiti statistički značajna razlika s obzirom na promatrane smjerove

($p < 0,05$). Tablica 2.

Tablica 2. Usporedba kod promatranih pitanja s obzirom na obrazovne smjerove

		Obrazovni smjer						p*
		gimnazijski smjer		medicinska škola		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Upoznat sam sa vrstama smještaja osoba starije dobi koji ne mogu samostalno živjeti u svojoj kući	DA	108	92,3 %	125	96,2 %	233	94,3 %	0,192
	NE	9	7,7 %	5	3,8 %	14	5,7 %	
	Ukupno	117	100,0%	130	100,0%	247	100,0%	
Tijekom srednje škole upoznao sam se s opisom osoba starije dobi, starenjem i starosti u literarnim djelima (iz predmeta Hrvatski jezik i književnost)	DA	117	100,0%	113	86,9 %	230	93,1 %	0,000
	NE	0	0,0 %	17	13,1 %	17	6,9 %	
	Ukupno	117	100,0%	130	100,0%	247	100,0%	
Na nastavi smo raspravljali posebno o procesu starosti i starenja kroz svakodnevne primjere, a koje smo upoznali kroz priče iz djela u predmetu Hrvatski jezik	DA	0	0,0 %	68	52,3 %	68	27,5 %	0,000
	NE	117	100,0%	62	47,7 %	179	72,5 %	
	Ukupno	117	100,0%	130	100,0%	247	100,0%	
Jesu li te li likovi starijih iz priča podsjećali na tvoje bližnje (baku, djeda)?	uopće ne	16	13,7 %	17	13,1 %	33	13,4 %	0,658
	2	16	13,7 %	16	12,3 %	32	13,0 %	
	3	48	41,0 %	47	36,2 %	95	38,5 %	
	4	29	24,8 %	34	26,2 %	63	25,5 %	
	u potpunosti su me podsjećali	8	6,8 %	16	12,3 %	24	9,7 %	
	Ukupno	117	100,0%	130	100,0%	247	100,0%	
Jesu li likovi osoba starije dobi iz priča pozitivni?	uopće ne	2	1,7 %	4	3,1 %	6	2,4 %	0,152
	2	12	10,3 %	9	6,9 %	21	8,5 %	

	3	63	53,8 %	55	42,3 %	118	47,8 %	
	4	32	27,4 %	44	33,8 %	76	30,8 %	
	u potpunosti su me podsjećali	8	6,8 %	18	13,8 %	26	10,5 %	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Jesu li likovi osoba starije dobi iz priča negativni?	uopće ne	9	7,7 %	14	10,8 %	23	9,3 %	0,005
	2	21	17,9 %	48	36,9 %	69	27,9 %	
	3	73	62,4 %	54	41,5 %	127	51,4 %	
	4	13	11,1 %	11	8,5 %	24	9,7 %	
	u potpunosti su me podsjećali	1	0,9 %	3	2,3 %	4	1,6 %	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Imam osobno iskustvo u pružanju pomoći starijima (dom, bolnica, obitelj, volontiranje)	DA	53	45,3 %	116	89,2 %	169	68,4 %	0,000
	NE	64	54,7 %	14	10,8 %	78	31,6 %	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	

*Hi kvadrat test

Analizom odgovora na pitanja: *većina starijih ljudi je ugodno društvo, kada bih mogao/la birati radije bih brinuo za mlađe nego starije pacijente (R), kako stare, ljudi postaju manje organizirani i više zbunjeni (R), uzimanje povijesti bolesti (anamneze) od starijih pacijenata je često veoma otežano (R), stariji ljudi u cjelini ne doprinose značajnije društvu (R), liječenje kronično bolesnih starijih pacijenata je beznažno (R), starije osobe ne doprinose dovoljno za vlastitu zdravstvenu skrb (R), općenito, stariji ljudi su prespori za moderno društvo (R), zanimljivo je slušati priče starijih o njihovim prošlim iskustvima (* $p < 0,05$), uočena je statistički značajna razlika s obzirom na obrazovne smjerove, pri čemu je slaganje veće za ispitanike iz medicinske škole.

Tablica 3. Usporedba stavova ispitanika prema osobama starije dobi prema obrazovnom sjeru

		Obrazovni smjer						p*
		gimnazijski smjer		medicinska škola		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Većina starijih ljudi je ugodno društvo	Uopće se ne slažem	4	3,4%	3	2,3%	7	2,8%	0,000
	Donekle se ne slažem	8	6,8%	2	1,5%	10	4,0%	

	Niti se slažem niti se ne slažem	42	35,9%	18	13,8%	60	24,3%	
	Slažem se	48	41,0%	80	61,5%	128	51,8%	
	U potpunosti se slažem	15	12,8%	27	20,8%	42	17,0%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Vlada bi trebala sredstva za zdravstvenu zaštitu preusmjeriti na istraživanje AIDSA ili dječjih bolesti (R)	Uopće se ne slažem	18	15,4%	16	12,3%	34	13,8%	0,375
	Donekle se ne slažem	16	13,7%	14	10,8%	30	12,1%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	49	41,9%	47	36,2%	96	38,9%	
	Slažem se	16	13,7%	29	22,3%	45	18,2%	
	U potpunosti se slažem	18	15,4%	24	18,5%	42	17,0%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Kada bih mogao/la birati radije bih brinuo za mlađe nego starije pacijente (R)	Uopće se ne slažem	32	27,4%	17	13,1%	49	19,8%	0,007
	Donekle se ne slažem	33	28,2%	30	23,1%	63	25,5%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	40	34,2%	59	45,4%	99	40,1%	
	Slažem se	8	6,8%	9	6,9%	17	6,9%	
	U potpunosti se slažem	4	3,4%	15	11,5%	19	7,7%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Obveza društva je osigurati skrb za svoje starije članove	Uopće se ne slažem	2	1,7%	2	1,5%	4	1,6%	0,073
	Donekle se ne slažem	7	6,0%	3	2,3%	10	4,0%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	19	16,2%	10	7,7%	29	11,7%	
	Slažem se	27	23,1%	26	20,0%	53	21,5%	
	U potpunosti se slažem	62	53,0%	89	68,5%	151	61,1%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Zdravstvena skrb starijih oduzima previše ljudskih i materijalnih resursa (R)	Uopće se ne slažem	6	5,1%	3	2,3%	9	3,6%	0,276
	Donekle se ne slažem	19	16,2%	15	11,5%	34	13,8%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	42	35,9%	40	30,8%	82	33,2%	
	Slažem se	33	28,2%	44	33,8%	77	31,2%	
	U potpunosti se slažem	17	14,5%	28	21,5%	45	18,2%	

	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Kako stare, ljudi postaju manje organizirani i više zbunjeni (R)	Uopće se ne slažem	28	23,9%	12	9,2%	40	16,2%	0,003
	Donekle se ne slažem	41	35,0%	48	36,9%	89	36,0%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	35	29,9%	39	30,0%	74	30,0%	
	Slažem se	12	10,3%	22	16,9%	34	13,8%	
	U potpunosti se slažem	1	0,9%	9	6,9%	10	4,0%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Stariji pacijenti više nego mlađi cijene zdravstvenu skrb koju im pružam	Uopće se ne slažem	6	5,1%	6	4,6%	12	4,9%	0,677
	Donekle se ne slažem	3	2,6%	6	4,6%	9	3,6%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	46	39,3%	41	31,5%	87	35,2%	
	Slažem se	33	28,2%	39	30,0%	72	29,1%	
	U potpunosti se slažem	29	24,8%	38	29,2%	67	27,1%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Uzimanje povijesti bolesti (anamneze) od starijih pacijenata je često veoma otežano (R)	Uopće se ne slažem	3	2,6%	1	0,8%	4	1,6%	0,000
	Donekle se ne slažem	40	34,2%	15	11,5%	55	22,3%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	69	59,0%	93	71,5%	162	65,6%	
	Slažem se	3	2,6%	19	14,6%	22	8,9%	
	U potpunosti se slažem	2	1,7%	2	1,5%	4	1,6%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Često posvećujem više pažnje i imam više empatije prema starijim osobama nego prema mlađim	Uopće se ne slažem	5	4,3%	9	6,9%	14	5,7%	0,861
	Donekle se ne slažem	8	6,8%	9	6,9%	17	6,9%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	56	47,9%	57	43,8%	113	45,7%	
	Slažem se	33	28,2%	35	26,9%	68	27,5%	
	U potpunosti se slažem	15	12,8%	20	15,4%	35	14,2%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Stariji ljudi u cjelini ne	Uopće se ne slažem	1	0,9%	0	0,0%	1	0,4%	0,005

doprinose značajnije društvu (R)	Donekle se ne slažem	7	6,0%	2	1,5%	9	3,6%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	31	26,5%	22	16,9%	53	21,5%	
	Slažem se	39	33,3%	34	26,2%	73	29,6%	
	U potpunosti se slažem	39	33,3%	72	55,4%	111	44,9%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Liječenje kronično bolesnih starijih pacijenata je beznadno (R)	Uopće se ne slažem	2	1,7%	0	0,0%	2	0,8%	0,000
	Donekle se ne slažem	12	10,3%	7	5,4%	19	7,7%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	28	23,9%	11	8,5%	39	15,8%	
	Slažem se	24	20,5%	17	13,1%	41	16,6%	
	U potpunosti se slažem	51	43,6%	95	73,1%	146	59,1%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Starije osobe ne doprinose dovoljno za vlastitu zdravstvenu skrb (R)	Uopće se ne slažem	1	0,9%	0	0,0%	1	0,4%	0,000
	Donekle se ne slažem	33	28,2%	9	6,9%	42	17,0%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	67	57,3%	40	30,8%	107	43,3%	
	Slažem se	10	8,5%	53	40,8%	63	25,5%	
	U potpunosti se slažem	6	5,1%	28	21,5%	34	13,8%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Općenito, stariji ljudi su prespori za moderno društvo (R)	Uopće se ne slažem	1	0,9%	0	0,0%	1	0,4%	0,000
	Donekle se ne slažem	27	23,1%	8	6,2%	35	14,2%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	39	33,3%	36	27,7%	75	30,4%	
	Slažem se	27	23,1%	35	26,9%	62	25,1%	
	U potpunosti se slažem	23	19,7%	51	39,2%	74	30,0%	
	Ukupno	117	100,0 %	130	100,0 %	247	100,0 %	
Zanimljivo je slušati priče starijih o njihovim prošlim iskustvima	Uopće se ne slažem	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0,003
	Donekle se ne slažem	3	2,6%	1	0,8%	4	1,6%	
	Niti se slažem niti se ne slažem	26	22,2%	9	6,9%	35	14,2%	
	Slažem se	33	28,2%	38	29,2%	71	28,7%	

	U potpunosti se slažem	55	47,0%	82	63,1%	137	55,5%	
	Ukupno	117	100,0%	130	100,0%	247	100,0%	

*Hi kvadrat test R – obrnuto bodovane tvrdnje

Nadalje, putem Mann-Whitney U i Kruskal-Wallis H testa utvrđena je razlika s obzirom na promatrane pokazatelje u analizi. Postoji značajna razlika s obzirom na *promatrane razrede*, pri tome se na tablici 4 može uočiti kako su rangovi najniži (vrijednost skale je najniža) za ispitanike iz 4 razreda ($p<0,05$).

Tablica 4. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema razredima koji pohađaju

	Razred	N	Aritmetička sredina rangova	p
Geratrijska skala	3 razred	42	166,92	0,000
	4 razred	156	101,68	
	5 razred	49	158,29	
	Ukupno	247		

* Kruskal Wallis Test

Kako je jedan od ciljeva bio ispitati razliku u stavovima prema osobama starije dobi s obzirom na spol, ispitanici ženskog spola pokazuju pozitivnije stavove prema osobama starije dobi ($p<0,05$), tablica 5.

Tablica 5. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema spolu

	Spol	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova	p
Geratrijska skala	M	59	92,27	5444,00	0,000
	Ž	188	133,96	25184,00	
	Ukupno	247			

* Mann-Whitney U

U istraživanju se ispitivala razlika u stavovima ispitanika prema obrazovnom smjeru. Rezultati pokazuju da je vrijednost rangova viša za ispitanike medicinske škole ($p<0,05$), dakle postoji statistički značajna razlika s obzirom na *obrazovni smjer* što je prikazano u tablici 6.

Tablica 6. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema obrazovnom smjeru

	Obrazovni smjer	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova	p
Geratrijska skala	gimnazijski smjer	117	90,18	10551,50	0,000
	medicinska škola	130	154,43	20076,50	
	Ukupno	247			

* Mann-Whitney U

Promatrajući rezultate s obzirom na *mjesto stanovanja*, na tablici 7 može uočiti kako su rangovi viši (vrijednost skale je viša) za ispitanike sa sela ($p < 0,05$).

Tablica 7. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema mjestu stanovanja

	Mjesto stanovanja	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova	p
Geratrijska skala	selo	85	129,83	11035,50	0,007
	grad	143	105,39	15070,50	
	Ukupno	228			

* Mann-Whitney U

Međutim, nije uočena statistički značajna razlika s obzirom na pitanje *stanuje li s Vama u kućanstvu starija osoba* ($p > 0,05$), što je vidljivo u tablici 8.

Tablica 8. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi s obzirom na suživot s osobama starije dobi

	Stanuje li s Vama u kućanstvu starija osoba	N	Aritmetička sredina rangova	p
Geratrijska skala	baka i djed	36	121,28	0,444
	baka	36	134,14	
	djed	3	176,17	
	ostalo	3	165,17	
	ne stanuje u našem kućanstvu starija osoba	169	120,76	
	Ukupno	247		

* Kruskal Wallis Test

Razlika u stavovima ispitanika s obzirom na pitanje *ako NE stanujete u kućanstvu s osobom koliko često posjećujete neku stariju osobu (baka, djed, susjed, rodbina...) ili ako stanujete koliko često posjećujete ostale starije osobe iz obitelji ili susjedstva*

(tablici 9) prikazuje kako su rangovi najviši (vrijednost skale je najviša) za ispitanike koji navode svaki dan.

Tablica 9. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema učestalosti posjeta osobama starije dobi izvan kućanstva

	Ako NE stanujete u kućanstvu s osobom starije dobi koliko često posjećujete neku stariju osobu (baka, djed, susjed, rodbina...) ili ako stanujete koliko često posjećujete ostale starije osobe iz obitelji ili susjedstva	N	Aritmetička sredina rangova	p
Geratrijska skala	svaki dan	28	162,96	0,019
	jednom tjedno	55	129,42	
	dva do tri puta tjedno	50	128,73	
	jednom na mjesec	64	110,81	
	dva puta na mjesec	32	106,03	
	uopće ih ne posjećujem	18	112,53	
	Ukupno	247		

* Kruskal Wallis Test

Polazište za ovo istraživanje bilo je utvrditi koliko učenici na nastavi raspravljaju o starost i starenju nakon pročitanih odabranih književnih djela. Stoga, pogleda li se vrijednost signifikantnosti za *gerijatrijsku skalu* može se uočiti kako postoji statistički značajna razlika s obzirom na pitanje *na nastavi smo raspravljali posebno o procesu starosti i starenja kroz svakodnevne primjere, a koje smo upoznali kroz priče iz djela u predmetu Hrvatski jezik*, pri tome se na tablici 10 može uočiti kako su rangovi viši (vrijednost skale je viša) za ispitanike koji navode potvrdno ($p < 0,05$).

Tablica 10. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema učestalosti rasprave procesu starosti i starenja nastavno na priče iz književnih djela

	Na nastavi smo raspravljali posebno o procesu starosti i starenja kroz svakodnevne primjere, a koje smo upoznali kroz priče iz djela u predmetu Hrvatski jezik	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova	p
Geratrijska skala	DA	68	152,11	10343,50	0,000
	NE	179	113,32	20284,50	
	Ukupno	247			

* Mann-Whitney U

Razlika u stavovima ispitanika s obzirom na pitanje na pitanje *jesu li likovi starijih osoba iz priča pozitivni* što je prikazano u tablici 11 može uočiti kako su rangovi viši kod ispitanika koji izražavaju viši stupanj slaganja ($p < 0,05$).

Tablica 11. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema pozitivnoj percepciji

	Jesu li likovi starijih osoba iz priča pozitivni	N	Aritmetička sredina rangova	p
Geratrijska skala	uopće ne	6	93,83	0,000
	2	21	129,29	
	3	118	104,70	
	4	76	140,25	
	u potpunosti su me podsjećali	26	166,77	
	Ukupno	247		

*Kruskal Wallis Test

Razlika u stavovima ispitanika s obzirom na pitanje *jesu li likovi starijih osoba iz priča negativni* (tablica 12) prikazuje kako su rangovi viši kod ispitanika koji izražavaju niži stupanj slaganja ($p < 0,05$).

Tablica 12. Razlika u stavovima ispitanika prema osobama starije dobi prema negativnoj percepciji

	Jesu li likovi starijih osoba iz priča negativni	N	Aritmetička sredina rangova	p
Geratrijska skala	uopće ne	23	154,72	0,001
	2	69	146,20	
	3	127	106,34	
	4	24	125,96	
	u potpunosti su me podsjećali	4	113,38	
	Ukupno	247		

* Kruskal Wallis Test

S obzirom na važnost posjedovanja iskustva u pružanju pomoći starijima, ispitanici koji su potvrdno odgovorili na postavljeno pitanje imaju pozitivnije stavove prema starijima ($p < 0,05$) (tablica 13).

Tablica 13. Rangovi prema osobnom iskustvu u pružanju pomoći osobama starije dobi

	Imam osobno iskustvo u pružanju pomoći starijima (dom, bolnica, obitelj, volontiranje)	N	Aritmetička sredina rangova	Suma rangova	p
Geratrijska skala	DA	169	141,47	23908,50	0,000
	NE	78	86,15	6719,50	
	Ukupno	247			

* Mann-Whitney U

5.Rasprava

Rezultati ovog istraživanja pokazuju da učenici koji se obrazuju za zanimanje medicinske sestre opće njege/medicinskog tehničara opće njege imaju pozitivnije stavove prema osobama starije dobi od učenika gimnazije. Navedeno možemo objasniti i rezultatima koji proizlaze iz mogućnosti ispitanika da raspravljaju na nastavnim satovima o procesu starosti i starenja koje su upoznali kroz likove iz književnih djela. Svakako je važno istaknuti da je školsko okruženje, a ono uključuje i nastavne baze za učenike medicinske škole u kojima se obavljaju vježbe najprikladnije mjesto za stjecanje kompetencija u skrbi za osobe starije dobi kao i formiranje stavova (17). Dakle, upoznavanje s procesom starosti i starenja kroz poučavanje u nastavi, ali i uz prisutnost ostalih kulturoloških čimbenika pokazali su se od izuzetne važnosti u formiranju stavova prema starijima. Prethodna istraživanja pokazuju razliku u stavovima prema osobama starije dobi s obzirom na spol, pa su tako žene pokazale pozitivnije rezultate od muškaraca što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja (17). Međutim, u istom istraživanju nije se našlo značajnih razlika između ispitanika koji su imali prethodna iskustva sa starijim osobama ili su skrbili za njih u institucijama (17). Nasuprot navedenom, da je vrsta prethodnog iskustva u skrbi za osobe starije dobi važna kao i kulturološko okruženje u formiranju stavova ističe Dinkins u svom istraživanju 2018. godine (18) što je u skladu s rezultatima ovog istraživanja. Također, upravo navedena studija ističe da je u formiranju stavova važan pristup ne samo predavača medicinskih predmeta već i ostalih predmeta koji se poučavaju u školama. Od iznimne važnosti je i iskustvo koje ispitanici steknu u volontiranju i u provođenju vremena s osobama starije dobi (19). Istraživanje Verhage M. i sur. ističe vrlo mali utjecaj prethodnog kontakta s bakom i djedom na formiranje pozitivnih ili negativnih stavova prema osobama starije dobi no povezanost i težnja usporedbi je itekako vidljiva. Ispitanici u navedenom istraživanju bili su sudionici projekta „Zomervisite“. Tijekom 25 sati ispitanici mlađe dobi su boravili s osobama starije dobi u Domu za starije osobe. Program je imao za cilj olakšati i produbiti odnose i interakciju između mladih odraslih osoba i starije populacije. Pri tom, naglašava se da sudionici ovog istraživanja nisu bili direktni skrbnici osobama starije životne dobi nego ugodno društvo u aktivnostima kao što su šetnja ili odlazak na piće. Po završetku projekta unatoč prijašnjim različitim iskustvima, gotovo sve mlađe osobe su došle do istog zaključka, a to je bilo da je na njihove sadašnje stavove najviše utjecao osobni referentni okvir tj. posebice priče ostalih iz okoline i iskustva poznanika. Osobe koje su na njih najviše utjecale su bili članovi obitelji koji rade u zdravstvu i priče iz televizijskih programa (20). Također, sudionici su po završetku projekta izjavili da ih je potaknula na sudjelovanje izjava bliskih osoba kako se osobe starije životne dobi osjećaju osamljeno pa osjećaju potrebu umanjiti isto i želja da vide jesu li starije osobe u ustanovi nalik njihovim djedovima i bakama. Odnosno, studijom je dokazano da iskustva bliskih osoba i priče mogu motivirati i potaknuti na razmišljanje i promjenu percepcije o osobama starije životne dobi. Kvaliteta odnosa između unuka i baka i djedova može biti najznačajnije iskustvo koje utječe na formiranje stavova prema osobama starije dobi. Također, dobri odnosi između mladih i starijih su korisni jer za posljedicu imaju izgradnju pozitivnih

stavova prema starosti i starenju (21). Gledajući na kulturološke razlike u stavovima među mladima u odnosu prema starijima McConatha J. T., Schnell F. i sur. 2003. godine provode istraživanje koje rezultatima podupire dosadašnje nalaze o utjecaju kulturnih čimbenika i percepcije starosti te tjeskobe povezane sa starenjem (22). S obzirom na društvo i spolne razlike pronađene u ovoj studiji, nalazi podupiru Lawsove (1995.) argumente da se suvremeno društvo promijenilo u pogledu na biološko i kronološko i stvorilo društveni i kulturni fenomen. Suvremene kulturne vrijednosti nastavljaju generirati i razvijati ageizam. Široko rasprostranjeni ageizam, zauzvrat, ubrzava svijest o starenju, i povećava tjeskobu povezanu s procesom starenja (Hepworth, 1995.). Rezultati ove studije također su podržali prijašnja otkrića da žene imaju tendenciju bojati se gubitaka povezanih s godinama i starenjem više nego muškarci. Iako je prosječan život muškaraca očekivanog trajanja i dalje niži nego kod žena, žena je još uvijek više zabrinuta za svoje starenje i doživljava nje same kao starije od strane okoline. Usmjeravajući pažnju na osobne stavove i korijen nastajanja ageizma te nesnošljivosti prema starijima Bertić i Telebuh 2018. dolaze istraživanjem do rezultata koji ukazuju da postoji negativan odnos okoline prema osobama starije dobi. Sudionici, koji pripadaju takozvanoj generaciji Z, vjeruju da stariji ljudi koji su isključeni iz društva prepoznaju negativizam prema svim dobnim skupinama, čak i među osobama starije dobi. Prilikom istraživanja sudionici su izdvojili kategorije dobne diskriminacije protiv osoba starije dobi. Prije svega, tu su negativni osjećaji među mladima kao okidač za diskriminaciju protiv starijih ljudi; drugo, nedovoljna orijentacija mladih prema „pravim“ vrijednostima koje mogu biti povezan s neadekvatnim obrazovanjem (kod kuće i u obrazovnom sustavu). Također, ispitanici ističu da negativno ponašanje ima i korijen u odgovoru mladih na loše ponašanje starijih u interakciji s mladima. Na temelju rezultata istraživanja doznaje se da primarnu ulogu u nastanku dobrih ili loših stavova imaju obitelj, obrazovanje i društvo. Razmatra se važnost utjecaja na stavove od rane dobi iz koristi za pojedinca i cjelokupno društvo. Izgradnja međugeneracijske solidarnosti i poticanje starijih ljudi na proširenje svoje društvene mreže i jačanja aktivnog društvenog života, ostvarivanja svojih interesa kao jedan od temelja djelovanja u ovom polju. Zaključno, istraživanje dokazuje da poticanje društva na bolje obrazovanje (posebno za djecu i mlade), izravan kontakt sa starijim osobama (organiziranje razmjene iskustava i prijenos tradicijskih i kulturnih vrijednosti), kao i bolje predstavljanje starenja i starosti u medijima izravno doprinosi smanjenju globalnog starenja i poboljšava odnos mlađih generacije prema procesu starenju. Obitelj ima glavni utjecaj na mlade i njihove stavove te je potrebno motivirati roditelje da starenje i starost predstave u povoljnom svjetlu. Nadalje, važno je raditi s osobama starije dobi u smislu osnaživanja i razvijanja pozitivnije slike o sebi. Istraživanje iščitava iz odgovora potrebu povećanja svijesti o doprinosu osoba starije dobi društvu i načinima na koji se ovaj doprinos može se prepoznati. Prioritet postaje poboljšanje prijenosa informacija, organizacija javnih rasprave i akcija te uključivanje osoba starije dobi kao vrijednog segmenta društva (23).

6. Zaključak

Pregledom položaja starijih osoba u društvu i slikom starenja kroz povijest i danas ističe se neizbježna pojava ageizma, predrasuda i stereotipa jer su oni sastavni dio ljudske prirode. Pogled na starenje i starost je reguliran zakonima, običajima, pravima i osobama koje opažaju i bilježe o povijesnim događanjima. Pravilnim odgojem (obiteljskom sredinom), boljom informiranosti, javnim raspravama, i većim dodirima sa starijom populacijom mogu se poboljšati međuodnosi mladih i osoba starije životne dobi. Gledajući dobivene rezultate, našim istraživanjem u ponuđenoj literaturi uočavamo da pojedina književna djela iako opisuju negativne karakterne osobine osobe starije životne dobi, ne nose nužno negativnu pouku. Međutim, osobni stavovi, odgoj, doticaj sa starijom osobom i suživot, angažman nastavnika u poučavanju, mogu utjecati na sud i drugačije razumijevanje pročitanog. Sve prije navedeno može napraviti značajnu razliku u stavu pojedinca te potaknuti na pozitivno razmišljanje i razmatranje učinjenog kao i onog što možemo učiniti da bi se osoba starije životne dobi osjećala ugodnije, prihvaćene i kao poštivani vrijedni sudionik društva.

7.Literatura

- [1.] Randler C., Vollmer C., Wilhelm D., Flessner M., Attitudes Towards the Elderly Among German Adolescents. Educational Gerontology, god. 2014,40., Str. 230-238. Dostupno na stranici:
<https://www.trandfoline.com/doi/abs/10.1080/03601277.2013.802187>
- [2.] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Dostupno na stranici:
<https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/srednjoskolski-odgoj-i-obrazovanje/130> 16.04.2022. (17h)
- [3.] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta//Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj/ 2019. Dostupno na stranici:
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html 16.04.2022. (18h)
- [4.] Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta//Odluka o donošenju kurikuluma za nastavni predmet Hrvatski jezik za srednje strukovne škole na razini 4.2. u Republici Hrvatskoj/2019. Dostupno na stranici:
https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_214.html 16.04.2022. (19h)
- [5.] Horvatek Modrić D., Križan Sirovica R., Šepec Dužević S., Čurić M., Gazzari Ž.//Čitanka 1 za prvi razred četverogodišnje srednje strukovne škole/Školska knjiga, Zagreb, 2009.
- [6.] Horvatek Modrić D., Križan Sirovica R., Čubrić M.//Čitanka 2 za drugi razred četverogodišnje srednje strukovne škole/Školska knjiga, Zagreb, 2010.
- [7.] Čubrić M., Gazzari Ž.//Čitanka 3 za treći razred četverogodišnje srednje strukovne škole/Školska knjiga, Zagreb, 2009.
- [8.] Čurić M., Dužević Šepec S.//Čitanka 4 za četvrti razred četverogodišnje srednje strukovne škole/Školska knjiga, Zagreb, 2007.
- [9.] Dujmović Markusi D.//Književni vremeplov 4 čitanka za četvrti razred četverogodišnjih strukovnih škola/PROFIL Klett, Zagreb, 2021.
- [10.] Dujmović Markusi D.//Književni vremeplov 1 čitanka iz hrvatskog jezika za prvi razred gimnazije/PROFIL, Zagreb, 2014.
- [11.] Dujmović Markusi D., Rossetti Bazdan S.//Književni vremeplov 2 čitanka za drugi razred gimnazije/PROFIL, Zagreb, 2008.
- [12.] Dujmović Markusi D., Rossetti Bazdan S.//Književni vremeplov 3 čitanka za treći razred gimnazije/PROFIL, Zagreb, 2009.
- [13.] Bouša D., Gazzari M., Gazzari Ž.//Hrvatski jezik i književnost 1, integrirani udžbenik za 1. razred srednje strukovne medicinske škole/Školska knjiga, Zagreb, 2014.
- [14.] Bouša D., Gazzari M., Gazzari Ž.//Hrvatski jezik i književnost 2, integrirani udžbenik za 2. razred srednje strukovne medicinske škole/Školska knjiga, Zagreb, 2014.
- [15.] Puškin A. S.//Evgenij Onjegin/Školska knjiga/Zagreb, 1991., Str. 16.
- [16.] Dostojevski F. M.//Zločin i kazna/Globus media d.o.o., Zagreb, 2004.
- [17.] López-Hernández, L., Martínez-Arnau F.M., Castellano-Rioja, E., Botella-Navas, M., Pérez-Ros, P.//Factors Affecting Attitudes towards Older People in Undergraduate Nursing Students/ Healthcare/2021., (9.), str.1231 Dostupno na stranici:
<https://translate.google.com/website?sl=en&tl=hr&hl=hr&anno=2&prev=search&u=https://doi.org/10.3390/healthcare9091231> 04.06.2022. (18h)

- [18.] Sorrell Dinkins C.//Socrates Café for Older Adults: Intergenerational Connectedness Through Facilitated Conversation/*Journal of Psychosocial Nursing and Mental Health Services*/2018., (57), 1.
Dostupno na stranici: [10.3928/02793695-20181212-04](https://doi.org/10.3928/02793695-20181212-04)
04.06.2022. (19h)
- [19.] Martínez-Arnau F.M. i sur.//Interventions to improve attitudes toward older people in undergraduate health and social sciences students: A systematic review and meta-analysis/*Nurse Education Today*/2022., (110), str. 105-269
Dostupno na stranici: [10.1016/j.nedt.2022.105269](https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105269)
04.06.2022. (19h)
- [20.] Verhage M. i sur.//How young adults view older people: Exploring the pathways of constructing a group image after participation in an intergenerational programme/*Journal of Aging Studies*/2021., (56), 100912
Dostupno na stranici: [10.2190/K8Q8-5549-0Y4K-UGG0](https://doi.org/10.2190/K8Q8-5549-0Y4K-UGG0) 04.06.2022. (19h)
- [21.] Podhorecka M., Husejko J., Psyzora A., Wozniewicz A., Kedziora-Kornatowska K. Attitudes Towards the Elderly in Polish Society: Is Knowledge About Old Age and Personal Experiences a Predictor of Ageism? *Psychology Research and Behavior Management* 2022. 15 95-102.
<https://doi.org/10.2147/PRBM.S342800> 21.06.2022. (18h)
- [22.] McConatha J. T., Schnell F. i sur.//Attitudes Toward Aging: A comparative analysis of young adults from the United States and Germany/*The International Journal of Aging and Human Development*/2003., (57), 3.
Dostupno na stranici: <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/K8Q8-5549-0Y4K-UGG0>
04.06.2022. (20h)
- [23.] Bertić Ž., Telebuh M.//Ageing Process and Attitudes of Younger Generations to Ageing/*Coll. Antropol.*/ 2018, Br. 42, (3), str. 181-192.
Dostupno na stranici: <https://hrcak.srce.hr/file/319225>
04.06.2022. (22h)